

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKILLANTIRISHDA TABIAT BILAN TANISHTIRISH MASHG'ULOTINING AHAMIYATI

Shakarova Sarvinoz Ixtiyor qizi

Guliston Davlat pedagogika insituti Magistratura bosqichi

Jizzax viloyati Mirzacho'l tumani

Gagarin shahri 5 - sonli

Davlat Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi

Annotatsiya: Ekologik madaniyat bugungi globallashuv va tabiat muhofazasi masalalari yuzasidan jamiyatda tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Aholining ekologik ongini va ekologik tarbiyasini shakllantirish, ayniqsa, yosh bolalarda ushbu jarayonni boshlash, yurtimiz kelajagi uchun ham, zamonaviy taraqqiyot uchun ham beqiyos ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida esa ekologik madaniyatni shakllantirishda eng samarali yo'llardan biri sifatida bolalarni tabiat bilan tanishtirish mashg'ulotlari ko'plab ijobiy natijalarni beradi. Bola shaxsining ijtimoiylashish jarayonida tabiatning o'rni va ahamiyati, undan to'g'ri va ongli foydalanish, ekologik muammolar borasida awareness – xabardorlikning shakllanishi ham aynan maktabgacha yoshda boshlangan taqdirdagina, jamiyat uchun ongli, ekologik madaniyatli fuqaro yetishib chiqadi.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, maktabgacha ta'lim, tabiat bilan tanishtirish, ekologik ong, tarbiya, atrof-muhit, pedagogika, o'simlik va hayvonot olami, ekologik savodxonlik, barqaror taraqqiyot.

Maktabgacha yosh bolalar tabiatan qiziquvchan, yangi narsalarni bilishga intiluvchan bo'lishadi. Ularning idroki, tafakkuri hamda atrofdagi olamga bo'lgan qiziqishini ilmiy va tarbiyaviy yo'lga yo'naltirish, tarbiyachi-pedagoglarning asosiy vazifasiga kiradi. Zotan, bolalarning ekologik ongini shakllantirishda dastavval tabiat bilan bevosita tanishtirish orqali boshlanadi. Tabiat haqidagi boshlang'ich bilimlar, o'simlik va hayvonot olami, yer, suv, havo kabi hayotiy resurslarning ahamiyatini bola kichik yoshidan anglay boshlasa,

keyingi bosqichlarda u ekologik tozalik, tabiatni asrash va saqlash zaruriyati borasida barqaror tushunchalarga ega bo'ladi. Tabiat bilan tanishtirish mashg'ulotlari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni atrof-muhitni o'rganish, kuzatish, tajriba qilish, ekologik savol-javoblar, kichik loyiha yoki mavzuli mashg'ulotlar shaklida amalga oshiriladi. Bu jarayonda bolaning kuzatish qobiliyati, tafakkuri, xotirasi va ifoda etish mahorati rivojlanadi. Tabiatni kuzatish orqali bolalarda "nima uchun" va "qanday qilib" kabi savollarga javob topish talab etiladi. Bunday yondashuv esa bolaning aqliy faoliyati va hayotiy pozitsiyasi shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ekologik madaniyatni shakllantirishda tabiat bilan tanishtirish mashg'ulotlarining birinchi bosqichida bolalarga atrofdagi o'simlik va hayvonot olamini tanitish, ularni bir-biridan farqlash, turli mintaqalarda uchraydigan tabiat manzaralari haqida tushuncha berish muhim ahamiyatga ega. Bu orqali bolalar avvalo tabiatning xilma-xilligini va go'zalligini his qiladi, o'zlarining yashab turgan muhitiga, ona yurt manzaralariga mehr uyg'otadi. Tabiatni sevish, uning go'zalligidan bahramand bo'lish tuyg'usi esa ekologik tarbiyaning poydevorini tashkil etadi [1].

Tashkil etilayotgan mashg'ulotlar davomida tabiatdagi o'zgarishlar, fasllarning almashinuvi, iqlim sharoiti, suv havzalari, o'simlik va hayvonlarning hayotiy jarayonlari haqidagi bilimlar bolalarga sodda, ammo aniq va asosli ifodalar bilan yetkaziladi. Ushbu bilimlar bolalarda atrof-muhitga bo'lgan hurmat hissini shakllantiradi. Shu bilan birga, bolalar tabiatning eng kichik bellgilarigacha e'tibor bilan qarashni, har bir narsaning o'zi uchun bo'lgan ahamiyatini tushuna boshlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat olami bilan tanishtirishda ular uchun o'ziga xos metodlar qo'llaniladi. Ta'lim jarayonida ko'rgazmali vositalar, tabiat guzarlariga sayr, tabiiy materiallar bilan ishlash, vizual hamda amaliy faoliyat asosida tashkil etiladigan mashg'ulotlar bolalarda tabiat haqidagi bilimlarni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, har bir mashg'ulotda ekologik madaniyat elementlari – chiqindilarni ajratish, suvni tejash, o'simlikka zarar bermaslik, qush va hayvonlarga mehr bilan munosabatda bo'lish kabi muhim tushunchalar singdiriladi. Atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, tabiatni asrash haqida bilim va ko'nikmalar bolalarda maktabgacha yoshda shakllanishi juda zarur. Chunki bola yoshligidan atrofdagi olamni asrash va unga zarar yetkazmaslik haqida to'g'ri tasavvurga ega bo'lsa, bu

keyinchalik uning butun hayoti davomida ongli, mas'uliyatli fuqaro bo'lib yetishishida asosiy zamin bo'lib xizmat qiladi. Ekologik madaniyatni shakllantirish, bu nafaqat tabiatni, balki inson, jamiyat va umuman yashash muhitini asrashga intilishi, ekologik xavfsizlikni ta'minlashga harakat qilishga o'rgatish demakdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi mashg'ulotlar davomida bu yo'nalishda olib borilayotgan ishlarda bolaning yoshiga, idrokiga mos va tushunarli usullardan foydalaniladi. Har bir tashkil etilgan mashg'ulot bolaning ongiga ekologik madaniyat asoslarini singdirishda muhim ahamiyatga ega [2].

Tabiat haqida to'g'ri va real tasavvurlar shakllantirish, bolalarning dunyoqarashini kengaytirish, ular o'rtasida ekologik muammolar haqida umumiy tushunchalarni berish – maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi tarbiya jarayonining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu jarayonda foydaliligi ishtirokchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashga va o'z hayot yo'lida ekologik madaniyatli shaxs sifatida rivojlanishga ko'maklashadi. Tabiat bilan bevosita tanishtirish, bolalarga tabiiy hodisalar va jarayonlarning mohiyatini tushuntirish, bolalarning ilmiy-tarbiya olamida o'z o'rnini topadi. O'stirilayotgan bolalarning kelajakda tabiatni asraydigan, tejamkor va ongli yurtdosh bo'lib yetishishlarida boshlang'ich mashg'ulotlarning ahamiyati beqiyosdir. Xususan, ekologik madaniyat shakllantirish maktabgacha ta'lim tizimi orqali boshlang'ich bosqichdayoq amalga oshira boshlansa, ekologik muammolar oldini olish, barqaror taraqqiyot sari intilishimizda ijobiy natijalarga erishish imkonini beradi. Ekologik madaniyat – atrof-muhitni asrash, uning boyliklaridan oqilona foydalanish, onglilik, mas'uliyat va insoniylik tamoyillari asosida shakllanadi. Ushbu qadriyatlarni singdirishda esa faqat bilim emas, balki tarbiya jarayonining ham roli katta. Maktabgacha ta'lim mashg'ulotlarida bolalarga ekologik bilimlar berishdan tashqari, ularning kundalik hayotda tabiat bilan o'zaro aloqasini mustahkamlash, har bir tuyg'u va harakatda tabiatga ehtiyotkorlik, himoya ko'zi bilan qarash tuyg'usini shakllantirish muhimdir. Bunda tarbiyachi-pedagoglarning individual yondashuvi, pedagogik mahorati va maktabgacha ta'lim muxitining samarali tashkil etilishi asosiy rol o'ynaydi. Har bir tarbiyachi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish jarayoni faqat bilim berish emas, balki hayot tarziga aylanadigan qadriyatlarni singdirish ekanligini chuqur anglamog'i lozim. Atrof-muhitni

asrash hamda tabiatga do'stona munosabat bolalarning hayotida nafaqat bilim, balki ongli va mas'uliyatli harakat tarzini shakllantiradi [3].

Ekologik madaniyat shakllanishida oilaning ham roli muhim. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila o'zaro hamkorlikda faoliyat yuritgan holda, bola barcha sohada ekologik qadriyatlarni ongiga singdiradi. Ota-onalar tarbiya jarayonida tabiatning muhimligi, ekologik muammolar haqida bolalar bilan suhbatlar olib borishi, kundalik hayotda ekologik tavsiyalarni amalga oshirishi kerak. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bu borada ota-onalar bilan hamkorlikda turli targ'ibot-tashviqot ishlari, seminarlar, ekologik aksiyalarga jalb etishni yo'lga qo'yadilar. Ekologik madaniyatni shakllantirishda zamonaviy pedagogik metodlar, axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Darslarda vizual vositalardan, audio va video materiallardan, interaktiv o'yinlardan foydalanish bolalarda ekologik ong va mas'uliyat tuyg'usini kuchaytiradi. Bunday faol yondashuv bola shaxsining jamoada, oilada, umumiy jamiyatda to'g'ri yo'l tutishga xizmat qiladi [4].

Bugungi kundagi ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi, tabiiy boyliklarning chegaralanganligi haqida tushunchalarni bolalarning yoshiga mos qilib ifodalash orqali, ularni ekologik muhofaza ishlariga tayyorlash, kelajakda ushbu muammolar haqidagi tushunchasini rivojlantirish muhimdir. Bolalar ekologik bilimlarni amalda qo'llash, mustaqil fikrlash, ekologik xavfsizlikka erishish maqsadida o'z harakatlarini ongli tarzda amalga oshira boshlashadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining asosiy vazifasi – ekologik madaniyatli, tabiatni asraydigan, ilimli va ongli fuqaroni tarbiyalashdir. Har bir bola tabiatni asrash, tabiat boyliklarini qadrlash, ekologik muhofaza qoidalariga amal qilish, ekologik xavfsizlik tamoyillarini hayot tarziga aylantirishga odatlanadi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimi uchun bu eng dolzarb, eng oliy maqsadlardan biridir. Ekologik madaniyatni shakllantirish masalasida davlatimiz tomonidan e'tibor kuchli. Ta'lim tizimini isloh qilish, yangi dasturlar va metodikalarni joriy etish, ekologik tarbiya sohasini kuchaytirish uchun barcha qulay shart-sharoitlar yaratilmoqda. Ushbu imkoniyatlar ta'lim dargohlarida bolalarning ekologik ongini mukammal shakllantirishga yaxshi zamin yaratadi [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola shaxsida ekologik madaniyatni shakllantirish jarayoni uzluksiz va tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur. Tabiat bilan tanishtirish mashg'ulotlari esa ekologik tarbiyaning eng samarali va hayotni mazmunli qiluvchi usulidir. Bolalar kichik yoshidayoq tabiat chorrahasida uning boyliklari, resurslari, go'zalligi haqida mehr-muhabbat uyg'otsalar, kelgusida ular ona tabiat himoyachilari bo'lib yetishadilar. Bu esa ekologik xavfsizlikni ta'minlaydigan, barqaror taraqqiyotga erishgan hamda salohiyatli jamiyat tarafidan ta'minlanadi. Yangi zamonaviy metodikalar, pedagogik yondashuvlar va samarali hamkorlik orqali mazkur yo'nalishda olib borilayotgan faoliyatlar natijasida kelajak avlodda ekologik madaniyatni shakllantirishga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Amonova, M. (2021). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish yo'llari". O'zMU Ilmiy axborotnomasi, 4(2), 85-90.
2. Bekmurodova, S. (2019). "Maktabgacha ta'limda ekologik tarbiya metodikasi". Toshkent: Ma'naviyat.
3. Ergashova, D. (2020). "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik madaniyatni rivojlantirishda tabiat darslarining o'rni". Talaba ilmiy tadqiqotlari, 3(1), 112-117.
4. Ismoilova, M., & Sattorova, M. (2021). "Ekologik ta'lim va tarbiya samaradorligini oshirish yo'llari". Pedagogik izlanishlar, 2(6), 57-61.
5. Karimova, N. (2018). "O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimida ekologik tarbiya muammolari". Zamonaviy ta'lim, 1(5), 74-78.
6. Mamatqulova, Z. (2017). "Tabiat bilan tanishtirish orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik ongni rivojlantirish". Fan va Taraqqiyot, 2(3), 51-55.
7. Matyazova, M. (2020). "Maktabgacha yoshlardagi ekologik madaniyatni shakllantirishda interaktiv usullarning o'rni". O'zbekiston pedagoglari, 6(4), 120-124.
8. Norqulova, L. (2019). "Ekologik tarbiyaning maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ahamiyati". Ilm-fan va taraqqiyot, 3(2), 98-103.